

**ANALÝZA MEDIÁLNÍ REPREZENTACE TÉMATU
„Vrbětice a zapojení ruských agentů“ v roce
2021**

Kvalitativní analýza

PhDr. Tomáš Trampota, PhD., Univerzita Palackého Olomouc

PhDr. Tereza Klabíková Rábová, PhD., Univerzita Karlova v Praze

Červenec 2021

Obsah:

1. Hlavní závěry
2. Metodika analýzy
3. Lingvistická analýza
4. Analýza tematického rámcování
5. Vizuální reprezentace tématu

1. Hlavní závěry

- Medializace „kauzy Vrbětice“ měla překvapivý a velmi intenzivní začátek. Prostor věnovaný kauze byl mimořádně velký a během prvního týdne vedl často k monotematizaci zpravodajských a publicistických pořadů ČT. Tato monotematizace odpovídala naléhavosti zveřejňovaných informací.
- Všechny analyzované příspěvky jsou spisovné, srozumitelné, až na výjimky patřící k mluvenému spontánnímu projevu, vyplývající z povahy živé interakce přímého přenosu.
- V hlavním zpravodajském pořadu **Události** je zpracování agendy ke kauze Vrbětice standardizováno a prezentováno neutrálně, ve vzorku **nebyly shledány žádné substandardní formulační prvky, projevy názorového zaujetí či subjektivní jazykové prostředky**.
- V debatních a diskusních živě moderovaných pořadech analytické publicistiky **Události, komentáře a Devadesátka ČT24** se z logiky věci vyskytují i subjektivněji zabarvené formulace či komentáře jako reakce na řečené. Většina rozhovorů je nicméně vedena standardně, v rámci žurnalistických norem.
- Vzhledem k rozsahu mediálního pokrytí a tematické pestrosti bylo použito velké množství narativních rámců tématu.
- Nejfrekventovanější narativní rámce byly: zapojení ruských agentů do výbuchu a jejich ostatní aktivity, česko–ruská diplomatická krize a vzájemné vyhošťování diplomatů, hledání pravého důvodu Hamáčkovy cesty do Ruska, tajná schůzka představitelů bezpečnostních složek a rezignace nejvyššího státního zástupce Zemana.
- Naprostá většina použitých narativních rámců vycházela z reflexe aktuálního dění, případně nově se objevujících informací ke kauze, nebyla uměle vytvářena Českou televizí.
- Česká televize využila v souvislosti s tématem „kauza Vrbětice“ velmi široké spektrum vizualizací. Velmi frekventovanou vizualizací byly rutinní záběry promlouvajících politiků, jednajících politiků, archivní záběry výbuchů ve vrbětickém areálu, záběry ruských agentů, diplomatů opouštějících své působiště, metonymické záběry zahraničních zemí a institucí (Washington, Brusel).
- **V žádné z analyzovaných reportáží a zpráv se nevyskytovaly vizualizace, které by byly pro některého ze znázorněných politických aktérů zesměšňující či disproporčně negativní/konotačně stranící.**
- **Celkově zpracování kauzy Českou televizí odpovídalo normám současné televizní žurnalistiky.** Vytknout se dá někdy až přílišná monotematizace pořadů a vytlačování jiných zpravodajských témat a také výrazná duplikace informací napříč pořady v rámci jednoho dne (Události, Devadesátka ČT, Události, komentáře).

2. Metodika analýzy

Předložená analýza se na základě zadání České televize zaměřila na mediální reprezentaci tématu „Odhalení zapojení ruských agentů do výbuchu muničního skladu ve Vrbětících“ v roce 2021 tak, jak byla odvysílána zpravodajstvím České televize v pořadech Události, Události, komentáře a Devadesátka ČT.

Analýza využila kombinaci kvalitativních metod výzkumu mediálních obsahů: a) **lingvistickou analýzu** jazykové prezentace tématu zejména s využitím sledování příznakových a hodnotících jazykových prostředků a subjektivních strategií moderátorů, b) **analýzu rámcování** (*framing analyses*) postihující, jak byly události spojené s „kauzou Vrbětice“ tematizovány a které informace byly narativně zdůrazněny, c) **analýzu vizuální reprezentace** tématu zaměřenou na otázku, jaké vizuální znaky byly použity s důrazem na hodnotovou valenci vizuálních denotátů. Objektem analýzy byl vzorek vysílaných pořadů dle soupisky dodané analytickým oddělením České televize sestávající z příspěvků odvysílaných k tématu v rámci pořadů Události, Devadesátka ČT24 a Události, komentáře. Vzorek sestával z 96 zpráv odvysílaných v pořadu Události, 76 jednotlivých částí pořadu Devadesátka a 53 zpráv pořadu Události, komentáře.

Zkoumaný vzorek kvalitativní analýzy tak byl vymezen pořady, časovým obdobím a tematicky:

- Pořady: ***Události, Devadesátka, Události, komentáře***
- Období: 17. dubna až 12. května 2021
- Tematické ohraničení: kauza Vrbětice a zapojení ruských agentů do výbuchů muničních skladů

3. Jazyková analýza

V následující části kvalitativní analýzy je vyloženo jazykové zpracování kauzy, zhodnocení užití neutrálních, příp. emocionálně zabarvených či subjektivizovaných výrazů a formulací, dále je analyzována povaha kladených otázek v případě dialogů/polylogů či výskyt názorových presupozic a stanovisek ze stran moderátorů. Hodnoceny jsou pouze vlastní řeči a výpovědi moderátorů, redaktorů a reportérů, nikoliv dalších mluvčích.

Předmětem této části není rozbor struktury jednotlivých příspěvků, zastoupení a délky projevu jednotlivých mluvčích, hostů, řazení a početní zastoupení příspěvků v rámci pořadu, vývoj tématu a subtémat v čase (vazba na kauzu Skripal, Hamáčkova cesta do Ruska, subkauza Netolický, jednání o vyslovení nedůvěry vládě, konec nejvyššího státního zástupce aj.) apod.

Během medializace kauzy byla použita řada variací jazykových označení kauzy s různým sémantickým příznakem:

moskevská kauza

vrbětická kauza

výbuch ve Vrběticích

diplomatická roztržka mezi Českou republikou a ruskou federací/Ruskem

krize v česko-ruských diplomatických vztazích

operace ruských tajných služeb

malá obec v centru světové špionážní aféry

tragédie

spor mezi Českem a Ruskem kvůli explozi ve Vrběticích

česko-ruská diplomatická roztržka

Po týdnů přetahované Po týdnů dohadování nakonec přece jen jakási dohoda mezi Českem a Ruskem.

My samozřejmě peripetie kolem vrbětické kauzy budeme sledovat i nadále.

Česko-ruská krize pokračuje.

subtéma: irská stopa nebo bulharská linka

Všechny příspěvky jsou zcela spisovné, srozumitelné, až na výjimky patřící k mluvenému spontánnímu projevu, vyplývající z povahy živé interakce přímého přenosu (např. skákání do řeči v rámci moderování debaty či syntaktické odchylky).

Pokud jde o hlavní zpravodajský pořad **Události**, zpracování agendy ke kauze Vrbětice je standardizováno a prezentováno zcela neutrálně, ve vzorku nebyly shledány žádné substandardní formulační prvky, projevy názorového zaujetí či subjektivní jazykové prostředky.

V představení zúčastněných aktérů je v použitém jazyce zrcadlena tradiční narace: polarizace pohledů, např. opozice–vláda; Česko–Rusko.

Je zásadní teď, aby tuzemští politici mluvili jedním hlasem, aby nedocházelo k nějaké názorové disonanci?

No a neděje se to už teď? Neděje se to, že dochází k rozměňování (...) té podstaty, když kupříkladu slyším vyjádření politiků KSČM nebo SPD? Předseda SPD Tomio Okamura už dokonce požádal o schůzku s ruským velvyslancem s tím, že si chce učinit jasný obrázek o tom, co se stalo (...)

Jedna nebo dvě verze vrbětického příběhu? Zatímco vláda, tajné služby, státní zastupitelství i policie mluví o faktech, které svědčí o výbušném systému nastraženém agenty GRU, prezident připouští i jinou možnost

Objektivitu a nestrannosti je v pořadu dosahováno typickými novinářskými strategiemi:

1. Nenapadnutelnou prezentací ověřitelných faktů:
*V Praze je na velvyslanectví přes 130 ruských diplomatů.
Česko už avizovalo, že firmu kvůli bezpečnostním rizikům vyřadí z tendru na dostavbu Dukovan.*
2. Odkazováním na další zdroje, reprodukcí citací jiných mluvčích, a to v různých formách:

Podle Jana Hamáčka se o sklad ve Vrběticích zajímali. Jde o tytéž muže, kteří se podle vyšetřovatelů pokusili otrávit (...) Sergeje Skripala.

Dle slov Jana Hamáčka je identifikovali jako příslušníky ruských tajných služeb.

Za Česko se dnes v kauze Vrbětice podle českého ministra obrany znovu postavil generální tajemník NATO Jens Stoltenberg. Lubomír Metnar to prohlásil v Bruselu po jednání ministrů obrany unie a chce podle něj i nadále o kauze Vrbětice jednat

Rusko označilo postup za provokaci a chystá odvetu.

Ministr vnitra řekl, že se při explozi odehrálo něco, co nebylo v plánu. Podle serveru Lidovky.cz se ruští agenti dostali do areálu ve Vrběticích 15. října, což bylo den před výbuchem, a nastražili tam výbušná zařízení.

Česko bude po Ruské federaci vymáhat miliardu korun jako odškodnění za následky výbuchu ve Vrběticích. České televizi to řekla ministryně financí Alena Schillerová. Vládu k tomu ostatně před časem vyzvala sněmovna. Někteří poslanci a experti na mezinárodní právo ale vidí jen malou šanci na úspěch.

Jak píšou některá média, skončit měly na Ukrajině nebo v Sýrii. Ke zničení zbraní, a tedy i explozím ale nemělo dojít v Česku. (zde i vyjádření nejistoty)

Z dosavadních zjištění policie vyplývá, že munice měla vybuchnout jinde než v Česku, nejspíš až po převozu do Bulharska. (zde i vyjádření nejistoty)

3. Shrnováním a věcně neutrálními přehledy případu se standardním publicistickým vyjádřením (tj. včetně např. hodnotících adverbů a metafor):

Opozice ostře kritizovala

Výhrady měl i premiér

(...) odsoudila opozice

Samotné vyhoštění ruských diplomatů je ale výjimečný krok, který nemá v historii samostatné České republiky obdoby, z české kauzy se stala kauza mezinárodní

Aktuální kauza je zdaleka nejzávažnější (...)

Vztahy Moskvy a Washingtonu jsou nyní také velmi napjaté.

4. Predikcí budoucího dění, jejímiž autory není redakce, ale jsou založeny na ohlášených budoucích událostech:

Na zítřejším jednání ministrů zahraniční EU Jan Hamáček požádá o solidaritu s českým krokem.

Dále se vyskytují např. pro publicistický registr běžná strategie prognózování na základě známých informací:

Protože se teď se očekává, že vztahy mezi Prahou a Moskvou se budou možná tedy zhoršovat.

Věcné vyjádření negativních aspektů kauzy:

Paradoxně Česko bylo očerňováno v rámci ruské dezinformační kampaně od samého počátku právě aféry útoku novičokem tady v Salisbury

(...) muži s mnoha falešnými jmény i pasy, strůjci výbuchu ve Vrběticích i otravy v Salisbury a podle českých úřadů elitní ruští agenti s pověřením sabotovat a zabíjet

Neověřitelnost faktů a pochyby vyjádřeny modálními výrazy:

Zásadní mají být výpovědi těchto aktérů klíčové schůzky 15. dubna na ministerstvu vnitra

Tohle by se mohlo ještě změnit, sám Borel prohlásil tedy, že by se to skutečně tak mohlo nebo že se mohla stát ta změna; ta by se mohla udát už za dva týdny tady v Bruselu na summitu, který by se měl konat tady 25 května. Právě na tomto summitu by český premiér chtěl tuto věc ještě znovu otevřít a přesvědčit nebo snažit se přesvědčit ostatní o změně tohoto stanoviska, no a právě v to doufá také český ministr zahraničí, který dnes se účastní toho jednání.

Vlastní shrnutí situace či toho, co bylo řečeno někým jiným, redaktory:

Formulace, které vlastními slovy a s pomocí hodnotících výrazů prezentují události, jevy, fakta. Nejsou tedy z jazykového hlediska neutrální, ale zároveň neimplikují individuální či subjektivní názorové stanovisko moderátora či redakce.

Vypadá to, že za zavřenými dveřmi v tom jednacím sále panovala opravdu vypjatá atmosféra.

Musím říct, že Evropský parlament je pouze jedním z těch hráčů v rámci unijního pole, o koordinovaném vyhošťování zatím nemůžeme mluvit.

(...) je to poměrně jasné prohlášení toho, že tedy unijní instituce, bruselské instituce, ale také některé členské státy vyjadřují solidaritu (...)

Souhlasila byste se slovy pana Koláře? Nejsou vysloveně urážlivá, ale nejsou nijak milá

Tak nevím, já to asi nechám na politické debatě, pane Vondro, vás poprosím o komentář k tomu, co říkala paní poslankyně Konečná

Ale aby to bylo úplně fér, tak zase kde máme jistotu, že ty zprávy, které máme a dostáváme je od vlády, jsou stoprocentní? Kde máme jistotu, že bezpečnostní informační služba říká to tak, jak to je, že neříká třeba jenom část toho příběhu, že to vůbec smí říci, přece celé je to zakryté tím, že se tady jedná o zprávy, které ani možná nemohou být zveřejněny, takže kde máme jistotu, že to je tak, jak si myslíte?

V debatních a diskusních živě moderovaných pořadech analytické publicistiky **Události, komentáře a Devadesátka ČT24** se oproti pořadu Události z logiky věci vyskytují i subjektivněji zabarvené formulace či komentáře jako reakce na řečené. Většina rozhovorů je nicméně vedena standardně, v rámci norem.

V rámci debat je užívána spíše standardizovaná slovní zásoba, někdy aktualizované publicismy a metaforika:

(...) je natolik závažnou záležitostí z pohledu Bílého domu, je pravděpodobné, že se v nejbližší době vyjádří právě nejvyšší místa Bidenovy administrativy.

(...) to se začalo měnit v posledních třech letech, kdy se začala objevovat rozsáhlá pavučina jejich aktivit.

(...) Ale zároveň té stejné vládě hodláte podtrhnout nohy.

Když se podíváte na ten začátek, kdy Česká republika reagovala poměrně rychle, co se týče vyhoštění těch 18 pracovníků na ambasádě, (...) ale prostě neproghospodařili jsme kredit, který jsme tímto získali? Pokud jsme si nějaký získali, ať už jste se týče směrem na východ a na západ, Brusel, Washington? To znamená, že berou nás vážně, nebo se nám smějí, jak nás teď berou?

Vyjádření vlastního názoru a osobnější formulace:

Na rozdíl od dokladů uvedených v oddílu výše se v následujících formulacích explicitně zrcadlí a bylo detekováno vyjádření vlastního názoru či osobního pohledu reportérů, redaktorů či moderátorů na uvedená témata:

(...) člověk má tendenci si z toho dělat trošku legraci.

Já nevím mně to připadá už jako hodně zvláštní (JŽ); Minimálně v popisu situace se shodneme, myslím, že v jednotlivých důvodech těžko (MK)

Je to nějaká taktika? Teď třeba ještě čekají, třeba chtějí počkat na nějaký příhodnější okamžik; teď spekulují samozřejmě.

Já mám pocit, že (...) byly doby, kdy jste se hůře dohadovali, nechme prosím tu minulost, ale samozřejmě je to vaše právo to jakkoli komentovat.

Možná jsem, nezlobte se na mě za to slovo, natvrdlý, ale vypadá to, že trošku couváme: v sobotu v nadsázce řečeno vyhlásujeme Rusku válku a v pondělí to vypadá, že vlastně bereme trošku zpátečku.

Já si to rád přečtu, pokud to bude odtajněno, ale to taky mělo být dneska odtajněno, ale nakonec se rozhodli, že (...)

Je to důležitá věc. Pokud jste 7. 4. projednávali tak závažnou věc, ve které bylo namočeno Rusko, jak naznačovaly české tajné služby, a váš vicepremiér připravuje cestu do Moskvy, tak to něco naznačuje.

Ne, já vám nic nevyčítám, já se ptám na zásadní politické prohlášení, které dnes učinil předseda vlády této země a které podle mého názoru opravdu trochu zjemňuje to, co jsme slyšeli v sobotu, něco co bylo mimořádně dramatické a teď, protože se to odehrálo sice u nás, ale mělo se to odehrát vůči někomu jinému někde (...) vlastně takový problém není, tak to na mě alespoň působí.

Pokud jde o to vyhošťování diplomatů, vidíme, že jako první to udělalo, a určitě to všem v Česku udělalo radost, Slovensko.

Zase já mám rád historii, takže když se to kdysi podařilo ČSSD, to zní docela vtipně na druhou stranu

Není příliš silné, to slovo poprava? Ale dobře, pan Hašek za to myslím politicky i lidsky zaplatil, tak proč by ta stopka měla být napořád ?

Já jsem pedant, omlouvám se a jak to ale vnímáte? To musí být rajská hudba, ty bloky, které do vás lidově řečeno šijí (...)

Akcent na osobní angažovanost moderátora:

Tak věřme, že vytrváme.

A ještě tedy zahraniční podpora a reakce: pan Hamáček, který žádá spojení o kolektivní akci, dosud jsme měli pouze jejich rétorickou podporu, se kterou jsme se tedy evidentně nespokojili a je to asi v pořádku.

V jakém politickém světě by z tohoto mohly být nějaké pozitivní body, ať se na to dívám z jakéhokoliv úhlu, vždycky mi z toho vychází jako obrovský průšvih pro člověka, který by do té Moskvy jel?

Oproti těmto vyjádřením se objevují verbalizace požadavku na vyrovnanost prezentovaných pohledů; je vyjádřen explicitní postulát nestrannosti:

Aby ten příběh byl kompletní, aby to bylo férové

Ale aby to bylo úplně fér, tak (...)?

Tak budme spravedliví (...)

No já jenom zase předesílám, aby to bylo zcela spravedlivé, že opravdu nevíme, jak to bylo a důkazy pro to nebo pro obě strany možná jsou, ale je otázka, nakolik jim můžeme věřit, ale to bude asi předmětem dalšího šetření této věci.

Koneckonců Pavel Zeman, nejvyšší státní zástupce, k tomu jedním dechem dodal, je čistě na politické reprezentaci, jak toto jednání v politické a mediální rovině označí, abychom byli úplně kompletní a přesní. Jak moc vám v tomto směru chybí vyjádření prezidenta republiky, které je avizováno až na neděli tohoto týdne, tady víc než týden (...)

Další jevy:

Komplikované vyjádření:

Celkem logicky z toho vyplývá, že důkaz o onom – teď se to slovo používá – tak ho použiju – handlu, tedy Vrbětice za vakcíny to v žádném případě není, ale věříme-li panu Netolickému, pak by to mohl být důkaz o tom, že do té Moskvy pan Hamáček skutečně jet chtěl. Věříte dál pane Vondro, panu Hamáčkovi že to oznámení o cestě byla kamufláž, anebo ta kamufláž kamuflovala naopak něco před panem Netolickým, už se v těch kamuflážích trochu ztrácíme.

Vyjádření mimo běžný registr objektivizované analytické žurnalistiky (humor-ironie): *Je pravda, že premiéra nejnovější bondovky Není čas zemřít se několikrát odložila, tady to vypadá řekněme něco jako pokus o její špatný klon.*

Otázky v rámci debat

otevřené, neutrálně položené otázky:

A to, že tam byli (..), si podle vašeho názoru Kreml vykládá jak?

Jaká je šance že se v budoucnu podaří na navázat na rusko-české vztahy?

Kdo by měl učinit první krok ve vztahu k tomu narovnání Česko, nebo Rusko?

Může za ten řekněme zdrženlivější postoj západu nejednotný postoj českých vrcholných politiků, kdy z úst premiéra Andreje Babiše, vicepremiéra Jana Hamáčka jsme slyšeli o neprůstřelných důkazech a pak vlastně to prezident ve svém projevu zpochybnil a najednou hovořil o dvou verzích?

bohaté, komplexní tázání:

Myslíte si, že kauza Vrbětice může sehrát roli toho katalyzátoru, kdy Evropa bude více mluvit jedním hlasem, kdy kupříkladu francouzský prezident Macron zapomene na to, že je nutné naopak mít příznivý vztah k Rusku?

naléhavě kladené otázky s morálním apelem

Pane vicepremiére, my tvrdíme, že cizí stát, jehož zaměstnanci provedou výbuch na našem území, při němž zavraždí dva naše občany, mimochodem byli to pánové Vratislav Havránek a Luděk Petřík – dneska lidé na internetu hojně děkovali britskému velvyslanci, že je jmenovitě zmínil – na rozdíl od českých politiků – ale zpět k podstatě: ať je to rozvědka nebo ať je to prostě cizí stát, jmenuje se Rusko, ten cizí stát, ten stát tady provede explozi s takovými následky a není to akt státního terorismu protože to bylo vlastně omyl?

(...) ale vy to jako politici musíte přece taky nějak hodnotit, a pokud je nezpochybnitelné, že ten teroristický akt provedla cizí země, která se jmenuje Rusko nebo oficiálně Ruská federace, tak to je prostě věc, kterou nevím tak přejít

Kdybychom nereagovali diplomaticky teď, to bychom také nemuseli reagovat nikdy A takhle by přece neměl (...) stát (...)

reakce na repliku hosta, uvádění replik na pravou míru, korekce:

Počkejte, pane poslanče, vy mluvíte o mediálním obrazu, ale před malou chvílí jsme přece slyšeli, že premiér je oficiální stanovisko České republiky prezentované navenek, jediné, které je od ostatních států akceptováno jako berná mince, tak to je přece oficiální stanovisko, ne mediální bublina.

Já tomu nerozumím, takže se nejedná o akt státního terorismu, protože se ten akt měl odehrát mimo naše území, takže to je v pořádku, možná na území Bulharska, našeho spojence v NATO a Evropské unii?

To není přednáška ani vystoupení ve sněmovně. To je odpověď na otázku. Vy jste se k ní nedostal ale.

částečně návodná otázka:

Teď se ale už bavíme o tom, jakým způsobem to interpretuje Česká republika. Nebylo by na místě právě do doby, než se celá věc vyšetří, jak o tom mluvíte, mluvit kvůli pozici České republiky jedním hlasem a důvěřovat tajným službám?

4. Analýza rámcování

Medializace kauzy Vrbětice se odehrávala od druhé poloviny května do druhé poloviny června. Projevila se velmi razantním nástupem a velmi silným pokrytím – po několik dnů vyplňovala velkou část hlavní zpravodajské relace Události, pořadu Události, komentáře a také publicistického pořadu Devadesátka ČT24. Medializace měla několik vlastních vrcholů vyplývajících z aktuálního dění na politické scéně: 1) zveřejnění informací o údajném zapojení ruských agentů do výbuchu muničních skladů ve Vrbětících na tiskové konferenci premiéra Babiše a vicepremiéra Hamáčka 17. 4., 2) prezidentský projev ke kauze 25. 4., 3) hledání pravého důvodu chystané Hamáčkovy cesty do Ruska, 4) utajovaná schůzka představitelů bezpečnostních složek a rezignace nejvyššího státního zástupce Zemana.

Česká televize během celé kauzy **využila několik narativních rámců, které do velké míry vycházely z aktuálního dění spojeného s tématem** a z toho, jaký charakter informací se ke kauze postupně objevoval. Z hlediska typologie zpráv šlo o typickou „developping story“, ke které se postupně objevují nové a nové informace, jež se informačně neustále vyvíjejí za přispění politických aktérů české i mezinárodně-politické scény.

Jako hlavní narativní rámce se během analyzovaného vzorku objevují: zapojení ruských agentů do výbuchu a jejich ostatní aktivity, česko–ruská diplomatická krize a vzájemné vyhošťování diplomatů, hledání pravého důvodu Hamáčkovy cesty do Ruska, tajná schůzka představitelů bezpečnostních složek a rezignace nejvyššího státního zástupce Zemana. Pro tyto rámce platilo, že se vyskytovaly postupně v souvislosti s aktuálním děním na politické scéně, většinou nedocházelo k jejich prolínání. Vedle těchto hlavních rámců se objevovalo poměrně velké množství rámců minoritnějších, jejich četnost byla vyvolána zejména velkým časovým rozsahem, který ČT kauze ve sledovaných pořadech Události, Události, komentáře a Devadesátka ČT věnovala. Mezi minoritní rámce patřily např.: jedání institucí Evropské unie o zapojení ruských agentů do výbuchu, spojení bulharského obchodníka se zbraněmi s muničním skladem ve Vrbětících, reakce zemí EU, hospodářské vztahy mezi Ruskem a ČR, vlastnictví nemovitostí Ruska v ČR a ČR v Rusku, stav ruské komunity v ČR.

Od počátku kauzy (od prvního dne) je téma spojováno s **dostavbou jaderné elektrárny Temelín** a tendrem na potenciální zhotovitele. V publicisticko-analytické rovině tato skutečnost souběhu dvou událostí (zveřejnění informace o zapojení ruských agentů a finalizace podmínek tendru) nebyla hlouběji analyzována. ČT se mohla více zabývat analýzou, proč byla informace zveřejněna právě v tuto dobu a co vedlo vicepremiéra Hamáčka k jejímu zveřejnění.

Dá se říci, že naprostá většina narativních rámců užívaných Českou televizí souvisela s aktuálními informacemi a odpovídala obvyklým narativním postupům aktuálního televizního zpravodajství a publicistiky.

Podrobnější rozbor rámců

Kauza byla hned prvního dne uvozena jako „bezprecedentní událost v historii samostatného Česka.“ Uvedena informace, že podezření jsou stejní agenti, které britská vláda viní z pokusu otrávit S. Skripala. Občasně jsou využívány hyperboly (zejména při uvození zprávy v počátcích kauzy, která je typickým naratologickým projevem – evaluace příběhu.

V momentě uvádění zásadních informací ČT v pořadu Události využívá standardně přímé citace projevů politiků, nechává je mluvit samy za sebe a tím si udržuje objektivizační odstup od řečeného, hlavní části sdělení neparafrazuje, neinterpretuje. To je výrazné během prvního dne kauzy, kdy reportáž z klíčové tiskové konference Babiše a Hamáčka přináší (až nezvykle) dlouhé synchrony obou politiků bez střihu či jiné editační úpravy. Tento editorský postup je u takto zásadních informací a událostí relevantní.

Od počátku kauzy dává ČT informace do souvislostí, připomíná doplňující reportáže a informacemi, o co při výbuchu ve Vrbětících šlo, zařazuje archivní záběry a rozbor situace.

Zcela v duchu zpravodajských rutinních postupů nechává poté reagovat čelné představitele politické scény – předsedy a představitele parlamentních stran. Následně je zařazen také rozhovor s vicepremiérem Hamáčkem.

Také druhý den kauzy – 19. 4. – je zpráva hlavní zprávou pořadu Události – vyplňuje prvních 35 minut relace. Aktualizovány jsou další 2 narativní rámce: vyhoštění ruských diplomatů z ČR a zpráva BIS. Je zařazena klíčová citace premiéra Babiše, že „nešlo o projev státního terorismu, ale útok na zboží“, která se stane zásadním spouštěčem odmítavých reakcí představitelů (nejen) opozičních politických stran. Opět jsou (zcela správně) rutinně oslovováni představitelé všech parlamentních politických stran s možností reagovat. Dramatizaci přináší aktuální vstup z ruzyňského letiště zachycující vyhoštění diplomatů. Poněkud redundantně působí reportáž o ruské komunitě v ČR (kolik jich u nás žije atd.), velmi personalizovaná, typická soft news.

Téhož dne je tématu věnován celý pořad Devadesátka ČT rovněž s hlavním narativním rámcem citace premiéra Babiše: „nešlo o akt státního terorismu“ a velmi negativní reakce na výrok zejména v rozhovoru s hostem Petrem Pavlem (16minutový rozhovor) – bývalým náčelníkem generálního štábu Armády ČR. Následuje rámeček „vyhoštění pracovníků ambasády“ s opakujícími se záběry z ruzyňského letiště – reportáž je velmi podrobná. Postupně se rozvíjí také rámeček „Evropská komise a podpora ČR ze zahraničí“. Spektrum informací a tematizace reportáží jsou velmi pestré, včetně popisu personálního stavu české ambasády a rozboru dezinformačních webů působících v ČR od společnosti Semantic Vision.

Od 20.4. se intenzivněji objevuje rámeček zahraniční reakce na nově zjištěné informace a otázka žádosti vůči Evropské unii ohledně společného postupu. Výrazným, ač krátkodobým rámcem je zdůrazňování výroku Andreje Babiše, že nešlo o státní terorismus, ale útok na zboží a následné reakce na tento výrok a jeho omluva za něj. Postupně se také objevuje rozsáhlý rozbor aktivit ruských agentů na českém území s využitím vlastních informací z investigace redaktorů ČT.

Týden po spuštění kauzy (21. 4.) dominuje po několik dní narativní rámeček vystoupení prezidenta k vrbětické kauze a reakce na jeho výroky – vesměs kritické, později poukazující také na využití jeho výroků ruskou stranou a na údajné zveřejnění některých utajovaných skutečností. Projev prezidenta a byl rámován vesměs negativně (promluvami dalších politických aktérů).

Narativní rámeček kauzy se výrazně proměňuje počátkem května (4. 5.), kdy je zveřejněna informace o utajené schůzce vicepremiéra Hamáčka s představiteli bezpečnostních složek za účasti nejvyššího státního zástupce. Novou intenzivní tematizací po několik dalších dnů (podpořenou citovanou reportáží SeznamTV) je otázka, zda Hamáčkova cesta do Ruska byla kamufláž, jak tvrdí, nebo plánoval cestu do Ruska za účelem „výměny Vrbětice“ za vakcínu Sputnik a uspořádání schůzky Biden–Putin.

Tento narativní rámec posune zájem médií od diplomatické krize mezi Českem a Ruskem k vnitropolitické situaci – věnuje se mu poslanecká sněmovna na svém uzavřeném jednání a začne jej šetřit Národní centrála proti organizovanému zločinu.

K polovině května mediální pokrytí kauzy upadá. Zájem o ni krátkodobě znovuožíví ruské vydání seznamu nepřátelských zemí (16. 5.) a rezignace nejvyššího státního zástupce Zemana, které se stanou novými krátkodobými rámci.

6. Vizuální reprezentace tématu

Česká televize využila v souvislosti s tématem „kauza Vrbětice“ velmi široké spektrum vizualizací. Použité vizualizace lze rozdělit do několika tematických skupin: 1) promlouvající politici, jednající politici, tj. vizualizace rutinního charakteru prezentující politickou rovinu kauzy, 2) archivní záběry výbuchů ve Vrbětickém areálu; tj. hořící vrbětický areál, sanace munice v okolí Vrbětic, policejní hlídky ve Vrběticích apod., 3) ruští agenti, jejich portrétní fotografie, vizualizace jejich předchozí akce ve Velké Británii, 4) diplomaté opouštějí své působiště (ruští i čeští), 5) metonymické záběry při informování o reakcích zahraničních zemí a institucí (Washington, Brusel, Moskva), 6) využití grafiky při zdůraznění detailních informací (např. personální stav ambasád).

Velmi frekventovanou vizualizací tématu ve zpravodajských relacích byly rutinní záběry politiků promlouvajících k veřejnosti – zpravidla v interiéru v polocelku během rutinní tiskové konference, případně v exteriéru před úřadem. V publicistickém pořadu Devadesátka byly využity standardní záběry politiků ve studiu, případně na obrazovce (klíčovací ploše) při videokonferenci.

Vedle připravených (inscenovaných) komunikačních situací byly, jako u řady dalších témat, zařazeny vizualizace politiků přicházejících na jednání, kdy jsou oslovováni redaktory. V žádné z analyzovaných reportáží a zpráv se nevyskytovaly vizualizace, které by byly pro některého ze znázorněných politických aktérů zsměšňující či disproporčně negativní / konotačně stranící. Z hlediska vizualizací byl vůči všem politickým aktérům detekován rovný/nestranný přístup.

Analýza tématu „Vrbětice“

Politická rovina tématu, která vyplňovala převážnou část kauzy, byla také vizuálně prezentována jednajícími politiky (buď v poslanecké sněmovně, nebo v rámci výborů).

Až od druhého týdne medializace kauzy byly zařazeny vizualizace úřadu prezidenta, případně prezidenta při promluvě. Vedle standardních záběrů synchronu promlouvajícího prezidenta byly použity i záběry, kdy je prezident přivezen na vozíku. Ačkoliv tyto záběry mohou nést také v souvislosti s politickým vůdcovstvím negativní konotace (neobejde se bez pomoci, nemá sílu), nebyly tyto scény nadužívány a jsou popisného charakteru.

Velká část tématu se věnovala ohlasu odhalených nových informací k vrbětickým útokům ze zahraničí. Šlo zejména o přenosy a vstupy zahraničních zpravodajů z Bruselu a Washingtonu. Často s využitím vizuálních metonymií.

Součástí narace diplomatické krize, která byla silným narativním rámcem hned od druhého dne medializace vrbětické kauzy až do přibližně poloviny sledovaného období, byla také vizuální prezentace ambasád obou zemí

Analýza tématu „Vrbětice“

Specifičtější a konotačně emocionálnější formu vizualizací představovaly archivní zpravodajské záběry z období výbuchu muničních skladů ve Vrbětících. Buď prezentující hořící areál muničních skladů, prezentace způsobených škod, nebo následné akce Policie a Armády ČR (prohledávání, hlídání atd.).

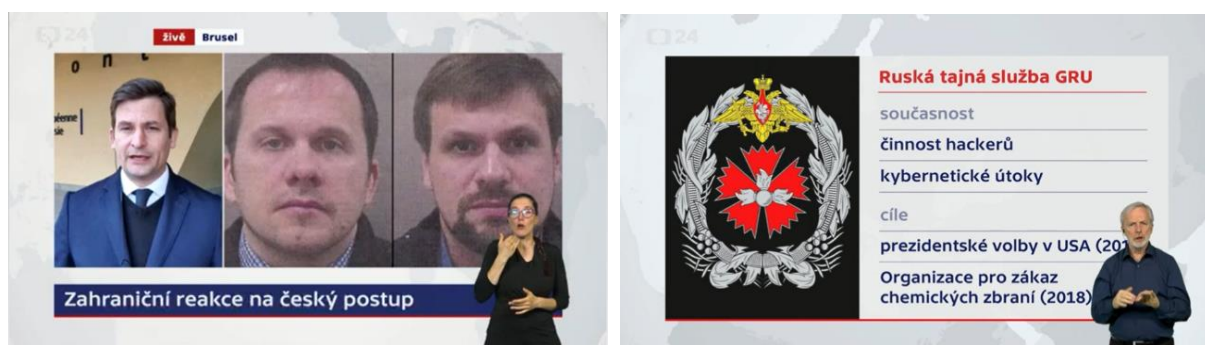
Tyto záběry byly nejdramatičtější formou vizualizace, informačním připomenutím výbuchů a jejich následků. Spojeny se silnými konotacemi ohrožení, nebezpečí, nejistoty, škod.

V prvních dnech byly pro reprezentaci rusko-české krize použity vizualizace diplomatů opouštějících zemi svého působení a jejich přílet/odlet na ruzyňské letiště a z něj. Opět šlo o vizualizace s emotivně silným nábojem – lidé se zavazadly, unavení, smutní nebo našťvaní často dokreslené jejich auditivní výpovědí.

Analýza tématu „Vrbětice“

Zvláštní topikou, specifickou pro kauzu Vrbětice, byla také vizualizace ruských agentů, kteří byli pravděpodobně do výbuchů ve Vrběticích zapojeni, vizualizace jejich akcí a informační grafika představující ruskou tajnou službu GRU.

Od počátku byla medializace kauzy Vrbětice spojována s plánovanou dostavbou jaderné elektrárny Dukovany. Informace o přípravě a stavu uzavření výběrového řízení byly doprovázeny rutinním symbolickým znázorněním chladících věží elektrárny.

Z formálního hlediska výběru a používání záběrů Českou televizí ve sledovaných pořadech byl vedle standardních zobrazení používán také splitscreen (při rozhovorech s politiky či dalšími aktéry tématu), případně grafika pro zdůraznění a jasnější prezentaci faktických údajů. Ty nicméně nebyly nadužívány a objevovaly se obdobně jako u jiných témat. Použití těchto formálně ozvláštňujících prvků je zcela v duchu současných trendů televizní žurnalistiky. Činí pořady dynamičtějšími a informačně nasycenějšími.

Analýza tématu „Vrbětice“

Tematicky neobvyklé a ozvláštňující byly záběry spojené s investigativní prací reportérů, zejména záběry dokládající pobyt a působení ruských agentů na území České republiky.

Celkově lze konstatovat, že vizualizace tématu sestávaly z rutinních zobrazení s poměrně malou informační hodnotou (předvídatelná zobrazení politiků), po replikaci vizualizací archivních záběrů (připomenutí kauzy a dávání informací do souvislostí) až po informačně nasycenější záběry (vyhoštění diplomatů, akce a pobyt ruských agentů). Obecně byly použity standardní vizualizační postupy nepřekračující normy současné televizní žurnalistiky.

Autoři analýzy

PhDr. Tomáš Trampota, PhD.

Přednáší Media and Cultural Analyses na New York University in Prague a na katedře mediálních a kulturních studií a žurnalistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Byl ředitelem Institutu komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy a proděkanem tamtéž. Byl spoluzakladatelem a předsedou Central and Eastern European Network v rámci European Communication Research and Education Association. Je autorem knih Zpravodajství a Metody výzkumu médií.

PhDr. Tereza Klabíková Rábová, PhD.

Absolvovala obor mediální studia na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Vědecky se zabývá lingvistikou a jazykovou kulturou. Mimo jiné přednáší Kulturu mluveného projevu a Komunikaci s médii na Institutu komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Je autorkou řady odborných statí a analýz.